

מנגד במקומה של עדנה שבתאי

כשעוד השתייכתי בעיונותיי ובאזלת משכורי תי לגוע הנכחד והולך של חסרי מכוניות היתה אמירה כמו: 'אני לא יוצא הערב לשום מקום'. עד המצאתי חניה ליד הבית. אני לא מזוי את המכונית! ממלאה אותי בוז תהומי כלפי נציג זה של ההומו סאפינס שהתענוגות והמותרות של חייהם מפעם מוליכים אותו אל הניזון הרקדנטי בתהליך מחוייב המציאות והבלתייפייך. היום, כשאני בעליה של יתיבת מתכת הפכפכנית ותובענית זו על גלגלים ואחרית כלפי כולי עלמא לאשרה, כסותה ועונתה, נראית לי אמירה מעין זו כהנמקה טיבעית המשקפת מה מצבו הקיומי של הציור היירוני של שלהי המאה העשרים, המסרב להשלים עם המחשבה שהעיר אינה מקום מתאים לגידול מכוניות; ואף הייתי מעלה אותה כטיעון בריונים על 'מה עושים הערב', לולא נשאתי עמי את זכר גילגולי הקודם יחד עם שאריות של חינוך לפעולות וקצת גם לסגפנות, שהוא חלק מן המורשת החלוצית שניקו כמה מן החיים עוד איתנו היום עם חלב אדם.

סיפור זה נזכר אצלי בכל פעם שעולה על הפרק מאמר חז'ל "אל תרון את חברך עד שתגיע למקומו". זה, כמו סיפורו של מחנכי בבית הספר היסודי שחנכו קריית חיים, חנינו רבינוביץ, שבלמדו אותנו לקח זה, סיפר כיצד גער באיש צעיר שסירב לפנות מקומו באוטובוס לאשה הרה, ועל הכושה הכבדה שעטפתו — הוא מספר בפניו מתכרמם לזכר המעשה — כשקם הלה וירדה על קביים כשמכנס אחד שלו משתלשל ויקן, לרדת בתחנה המיועדת.

אל תרון את חברך עד שתגיע למקומו, כלום יש איסור שאנו מרבים לחטוא כל כך בהפרתו? מי מחמת שיגרת החיים הכבדה עליי, מי שפנתי מי שמעולם לא למד. אבל ייתכן שלא שכחנו את מאמר חז'ל, אף לא היגסנו ליבנו בו, אלא שמעולם לא היינו במקום ההוא. לא יכולנו להיות. אולי טופחים גדולים מצליחים להיות שם — במקומו של הוולת. פלובר היה שם, ואף העיד על כך, מאדאם בובארי — זה אני, כך אמר. על טולסטוי נאמר שידע לחזור לעולמן של גיי בורותיו. הצדיקים אולי... אבל אנחנו, בשר ודם... ועוד סיפור. אחריהצהריים של יום שיש נשענת על כתפו של איש שיבה, רמות השייכת לארכיון הלאומי של ילקוט הזכוכים. אשה שיופיה עדיין ניכר בה, למרות שחיקה שהיא תוצאה של נסיון חיים וסבל רב-שנים. עייפות וטישטוש של אלכוהול סמים? משהו מתקן של בציפור מרוסה, שחופת סער זו שנחתה לחוף ארית הבורהמה הזה. כשהיא רוכנת לחפש בתיקה רכר זה או אחר, היא מצליחה, למרות שכיכות הלבוש החורפית, לחשוף את חזה, הנשפך כמעט כולו ממחשוף לבושה. חזה יפה, למרות בלות הגיל, מתפרק בראותנו כזו, מפתיע בסגירות של קור החורף "אריאתם?". מה היא חושבת לעצמה, בגילה? "שמשורר אותו לעצמה? התגובות הן של נשים בנות גילה של נושא ההתעניינות. אני מכירה בעלות חזה יפה יותר... וכאן מודקפים חוות אחרים באופן בלתיימודע כמעט, כנסיון להבליט את מה שיש, היה... שאינו מרשות לעצמו". ואין מי שיקרא נכוחה את הכתובת הכתובה בשפתיהגוף — הזעקה הנואשת הזאת, הבקשה גע גע, תן יד, כתף, מילה מנחמת! ועקה מתוך קיום ריק הנוכח להתמלא.

השבע, כיצד יבין את שפת הרעב. ומי שחפר, מבקש לעצום עיניים מול ההתפרקות הפנימית וההוראה חסרת הברכה של מי שכלה בשרו במחסור הזה עצמו.

אבל יש מי שהיו "שם" — במקומה של עדנה שבתאי. הנה באותם ימים עצמם, מעל רפי אותם עיתונים ובספרים בכותרות גודלות את סיפורה, מסופר לנו על התאבדותה של ז'קלין רוק, אשתו האחרונה של פיקאסו, אחרי 13 שנות אלמנות שבאו אחרי 20 שנות חיים משותפים, שנים של אהבה גדולה ותלות הדדית אמיצה; פיקאסו בעת פגישתם ב-73, ז'קלין בת 28 — חיים של כמעט התפקדות הרדית. לאחר הלוויה שוכבת ז'קלין, לבושה בחלוק לבן, על הגניבה בשלג, למרגלות קבר הבעל, מקווה למות — מספרת כהרה — "אבל אפילו לא הצטננת. כל ידידך עזבו, פחדו מהסבל שלך". עד שכעבור 13 שנים, אחרי פעולות השימור, התרומות, התערובות החגיגיות, גאלה את עצמה באקרה.

היתה "שם" גם אלמנה מפורסמת אחרת, חרת

מבוע ועשירת לשון, כעלת כוח אבחנה אכזרי ושיפוט בלתיסלחני, מהירת חימה, לגלגנית וחסרת משואפנים, ולוא לגבי עצמה: קייטלין תומס, אלמנתו של דילן תומס, שהעלתה על הכתב את סיפור "החי על המת" שלה. "שיירי חיים להרוג" או "שנותרה לכלות את השארית", היא קוראת לסיפורה המתעד את המשמה של הישארות-בחייים שבמותו. החיים הבלתי-רצויים שיש לחיותם למרות המוות שהשתכן בתוכך, לאחר מות האיש הדגולהאהוב.

"אילו הסתלקתי, כפי שאכן התכוונתי לע" שות", היא כותבת, "יכולתי לשמור על השם ה טוב שהיה לי של אשה גאה ובעלת כבוד, של הגברת המושלמת" — המחמאה הגבוהה ביותר כפייה... לאשה כזו אין יריעה רחבה או היקף רחב של הודמנויות. תהיתי מה מצפים ממנה — למעשה, זה היה יותר עניין של מה שמרשים לה — לעשות, בהתאם לצווים הנוקשים שלהם. התקף קל של גננת לא-שיטתית, הילוך לא אלגאנטי בחצאיות טוויד ארוגות ביד, קשורה לסל של קש, כפפות עור ומזמרה, מעשבת מתוך פיזור דעת את שולי הערוגות, וגוזמת ללא סדר את שיחי הוורדים... או עוסקת בציור בציבועי מים עדינים של צמחים בוטניים שנחצו לשנים. מים תמונות נמרחות של נחלים בכחול חיוור ושקיעות שמש אגמיות המלחות בהם; מסיבות טנים היו אסורות עליהן... היה כמובן גם אירגון הנשים... היא עשויה היתה להיות אפילו הרג תפקנית בנוסח כפרי ולהשקיע עצמה בטיפוח ון משופר של תרנגולות... אבל ככל שניסיתי, לא

תאוותו של גבר שאותו היא מתעבת. ואולי חושפנות אכזרית מעין זאת מחפשים המבקרים שלנו גם אצל עדנה שבתאי, גם אם אין הם מאחלים לה את סופה של ז'קלין רוק, אבל עדנה שבתאי איננה קייטלין, כמו שיעקב שבתאי איננו דילן. דילן זה ששתה עצמו למוות; שהיה חוזר ואומר לי שימות לפניי, שלעולם לא יגיע לגיל ארבעים. ואני אהיה אלמנה קלת-דעת הרוקרת על קיבורי. ש"דע להשתמש במילים באופן הפוגע ביותר כפי שידע להשתמש בהן באופן הפיוטי ביותר". דילן בעל התאוה-שמלידה לשקרים: "הוא היה עושה בהם שימוש יותר כתרגיל כבושר ההמצאה מאשר כשקרים". דילן שידע לריב עם אשתו עד שהבית קידקש, הלם, נחבט, נאנק מעוצמת הרצח שהיה בנו איש כלפי רעותו.

יעקב שבתאי הוא "נסיכי", הוא אדם שיריעת מותו המתקרב כמעט והכריעה אותו בעודו בחיים. אדם על כל חולשות אנוש; יענקלה היה מספר הכל, אפילו כשלא היה נעים לי לשמוע, כדי לפרוק מעל עצמו ("ע"ש בראיון להעיר). איש הפשרות הקטנות ולא איש המוות הגדולות כדילן, שתרבותו עם אשתו היו רצחניות ופראיות יותר עם כל הסתערות חרישה". וכאבה של עדנה שבתאי אינו פחות אמיתי בגלל היותה שבויה במיקסס-הישוא של התרבות הישראלית הפושרת. היא משתמשת לתיאור כאבה בשפת התרבות הזו עצמה, תרבות של כוכבים וכוכבניות לשעה. היא מצטלמת חשופת שר, יאומנם בכיסוי חולצה שקופה, בשער עיתון,

חווה ראוכר: "דיוקן עצמי", 1983 (אקריליק, שמן וגיר על בד, 150+250 ס"מ)

היא מתרפקת על "ביקני קטן ורוד דהוי שהלם אותה מאור". היא מתראיינת כזוה הזמן, גיבורה מקומית בין גיבורים מקומיים כמותה. "מיקרה" עדנה שבתאי מלמדנו גם משהו על הציבורית העברוית שלנו. על התאוה שלנו לסוג זה של התחככות ציבורית, שכן אין מראין לו לאדם אלא מהירור ליבו". אנחנו לועסים לתיאובן את המרקחת הזו העשויה לפי טעמנו. אנחנו מעסיקים את עצמנו בפיענוח הצופן הרכיכותי ובהשערות על מניעה הגלויים והסמויים של עדנה שבתאי: קינאה, נקמה, שיפוף ההיסטוריה... וכי מאי נפקא מינה? והוא, "מיקרה", מלמדנו שלא היה בנו הכוח להיות במקומה של עדנה שבתאי, לשמוע מבעד לרכילות, מבעד לתיאורי המיפגשים האינטימיים את ועקת הכאב; את היאלוג המתמשך-ללא אפשרות-הכרעה, בשל היעדר גיבור המישה, עם האמת, שהוא אולי אחד המניעים העומקים לכתיבת הספר. ועל שלא היה בנו אותו רוע של אהרה, נגיעה של הכנה שיגעו בנפש הגנועה.

מירה הלפרין ■

1945 — 1948 — 1967 — 1968 — 1987 (2). — מספרים, תאריכים, קבוצה חסרת משמעות? מי שקרא את המאמר הקודם בסידרה זו יודע כי הכוונה לציון דורות שאלו הן שנותיהם הפורמטיביות, כלומר, השנים שבהן נתעצבה הנתגשבת והותם: תום מילחמת העולם השנייה, שנת הופעת הכוכבה של הפעצה האטומית, מילחמת השיחרור הישראלית (דור הפלמ"ח), "דור המדינה", מילחמת ששת הימים, "מהפכת הסטודנטים" במערב אירופה, וכן הניסיון לחזור על משהו מעין זה בפאריס כעבור עשרים שנה. בעיקבות רבישיח עליו דיווח העיתון הצרפתי לה מונד בנושא זה של דורות ותוחלת החיים" המיקצועית שלהם בימינו, שאלנו את עצמנו אם אכן קיימת זהות קיבוצית דורית, לידת הניסיון

יכולתי להתאים עצמי לתפקיד. היה כי משהו משובש עד כדי סטייה, ולכן פניתי במקום זאת לציצונות ההפוכה. עשיתי כל מה שגברתי אינה צריכה לעשות. הראיתי להם באגרסיביות, כמה בלתי-ראויה-להיות גברת' עשויה גברת' להיות. השקעתי עצמי מתוך התמכרות חסרת אנוכיות בלהיות איומה. שקעתי בגורש חיי-הוללות. גורש של הפרזה גופנית... ביקשתי בצורה מזוהמת לטוהר את השטנים המתגוררים בדמי, תוך שימוש במכשירי הסמאים ביותר של השטן עצמו. גנבתי את בניהן, את בעליהן, גורמת בכך חבלות אימות לרגשות החשופים של שני הצדדים כאחד: מפירה ככוונה מלאה את נדריי הקרושים ביותר לדילן; אומרת להם את מילות החיוב המוזהבות שלו אליי, חוזרת על אותן מחוות רגשניות מתוקות מפורות... חילול קודש רצוני, הקרבה מבישה של אהבתנו שהיתה עקשנית מכדי להיעקר. וכל הלהט ההרסני הזה ללא סימן קל שבקלים לשיפור, ללא השפעה מרפאה על עולמי הנובע עד שחור ללא הפסק. התוצאה היתה הדיפוך המגוחך: התגברות של התמסרותי, שלא ניתן להימלט מפניה, לדילן; וגוף מעוות, רוי אשמה ומעורטל מגאוה.

אך ככל שהוכחתי, רדפני וירקו עליי מוסרית; היו שמחים למשחני כזפת ולגלגלני בנצות, ובעוקות התעלות להצית אותי בכיכר השוק; כך התמדתי אני לעורר בהם שערוריה; אילו הלא רוע של אהרה, ניד או נגיעה של הבנה; זה היה מחסל אותי; האומץ הנוקשה, מעמיד הפנים, הנמתח עד לנקודת השבירה שלי היה נמש לבריכה של חולשה רגליתם גומלות החסר". מסתבר כי בכל יתגלעו, רק לא במעט חיבה אנושית. אבל זו, אל חשש, לא תגיע. קייטלין תומס מתארת את "פרשיות האהבה" שלה, ואף אותן פרשיות שאין להאבה חלק בהן, עצמה שותפיה לאותן פרשיות, ומעל לכל את עצמה, בגוף ראשון, ללא כחל ושרק, באותה לגלגנות ארסית אידיית טיפוסית. אין היא מסתירה מניעים שהשתיקה יפה להם, ושגילויים אינו עשוי להחמיא לה, כמו המחסור במוזמנים לתשלום שכר הרירה שמאלץ אותה להשלים עם

המשותף הביורגאפיה והאקלים הסמוכים, אשר ניתן לתת בה סימנים. אחרי הכל, לא לה מונד וגם לא הסוציולוגים של לישכת המיסחר והתעשייה של פאריס הם שהמציאו את המושג דור, שהוראתו בעברית, על פי המילון, "חוליה אחת בתולדות מישפחה; האב, הבן והנכד הם שלושה דורות", וכן כולל לכנראה האדם החיים בפרק זמן אחד או בתקופה אחת", והאתימולוגים גוזרים את שורש המילה מדור העברית, דר האוגריתית ודרא הארמית. כלומר, מן השורש המציינ את מי שררים יחיד, בחינת מי שרר זה עם זה הוא גם בן דורו. מכל מקום, כך היו הדברים מדוריי-דורות וכך אפשר שהיו עד סוף כל הדורות, שהוא הרבה מעבר לסופנו שלנו, האיש או הדור, עלי אדמות.

המילון האנגלי מלמדנו כי דור הוא, בצד דברים אחרים כגון צאצאים, כלומר, המצב של היות צאצא, גם כל קבוצת הפרטים שנולדו בערך באותה תקופה; וכן גם משר הזמן שבו נמשכו חייהם של אלה". אם המילון העברי אינו נוקב כל מיספר לציון משך שנותיו של דור, הרי שהמילון האנגלי (של אוספורד, במיקרה זה) מציינ כי שנות דור הן נכרך כלל שלושים. אבל לנו, במסורת שלנו, הרי יש גם "דור מידבר" בן 40 שנה ו"דור המבול" שאת שנותיו מי ימנה ו"דור הפלגה" (הדור שאחרי המבול אשר בניו הקימו את מגדל בבל וענשו והופכו על פני כל הארץ ומאו "פלגו" ללשונותיהם; מה שמסביר, בין השאר, מדוע אני כותב אליכם בעברית ואילו לה מונד בצרפתית. כלומר, כמין עונש). ויש לנו גם "דור תפוחות" שאין לו מידה ושיעור וקצה, ו"דור יתום" — כינוי לדור שלא קם בו מנהיג גדול לעם — שאופטימיסטים אומרים שאנו חיים בו כיום, ואילו פסימיסטים גורסים שבעצם

הוא-הוא הדור האחר שבו חיים כולנו מאז גורשנו מגן-עדנו; תור הוזה הערום ששפך רב אם שנותיו ארכו כשנות דור.

החוקרים הצרפתיים שהזכרנו, ככל אופן, מדברים על דורות בני עשרים שנה, שמכך משתמעו שתי מסקנות אפשריות: ההדרות נתקצרו בימינו הוריים והממוחורים והם עומדים כיום על 20 במקום על 30 השנים שהוקצו להם בעבר. או, שמה שקובע הוא לאו דווקא מיספר השנים כשלעצמו, כי אם מיספר השנים בצירוף עם מאורע אחד או רצף מאורעות הרייגורל או הרייאסון, כגון תום מילחמת העולם השנייה ופיצוזה הראשון של הפעצה האטומית; ואם כך אין שום שחר לדיבורים על הדור של 1987, שהרי אין כל שחר להשוואה שביקשו לעשות בין "הפיכת הסטודנטים" של 1968, שאף היא מהפכה ממש לא היתה, לבין כמה הפגנות בכירת צרפת בשנה זו.

יתר על כן ומצד אחר, האם באמת נדברו ביניהם בימינו המאורעות קובע-ידמות-התקופה והם נוחתים עלינו קצב של אחת לעשרים שנה? ואולי אך מיקרה הוא שבין מילחמת העצמאות שלנו (היא מילחמת אוברד העצמאות של ערביי ארץ-ישראל) לבין מילחמת ששת הימים (הוא שבוע כיבושה של מה שמכונה הגדה המערבית, ירושלים העתיקה, רמת הגולן ורצועת עזה מדי השלטון המצרי והירדני) חלפו עשרים שנה או עשרים-שנה-סרסראת, ואל לנו להסיק מכך מסקנות ברוח מגית קדומה המבקשת תמיד מיספרי-הרייגורל ונוסחאות פלא כגון 7.3, 12, 13 וכדומה.

דבר אחד אינו שנוי במחלוקת: גם אם חיי אדם אינם אלא רצף שאינו פוסק ואינו מתחלק מרגע לחירה ועד המוות, וההיסטוריה היא משך אינסופי של אירועים ברומנים וכלאה הבאים בזה אחר זה בכל תחום מתחומי החיים על פני כדור הארץ שלנו (יש כמובן גם היסטוריה אחרת: של הקוסמוס), עדיין חיי האב וחי הבן וחי הנכד חלוקים ומובחנים אלה מאלה, וגם בעת שהם חופפים או משיקים זה לזה, קיימים, מן ההכרח הוא שיתקיימו פירקיוזים שבהם הם מתפרדים זה מזה והאב חי אחרי חיות אביו לפניו ולפני הולדת בנו, והנכד, גם אם עשה חיים כחיי סבו, לא חי בהם כל ימיו אלא רק מספר שנים קצוב, אם מעט ואם הרבה.

וגם זה אינו שנוי במחלוקת: שבעלי-חיים מבקשי סיווג ותיוג אנו ברורות האחרונים (ואולי מדוריי דורות), וכדרך שחילקנו את רצף הזמן לשנים ולחודשים ושעות, ואל לנו אנהוג אומרים ומכריזים על דור אחד שהוא "דור שלונסקי" אלתרמן", אף כי אין כמעט שנים שניים אלה לא היו חופפים והמשוררים החשובים ביותר שהיו ויצרו בו באותו דור, ועל דור אחר קצתנו אומרים שהוא "דור ביאליק-שרניבוסקי", אף כי רבים מתעקשים לקרוא לו "דור ביאליק" דווקא, כיוון שאינם מסכימים שיש "סימטריה" או שיוויזן ערך בין השניים הנזכרים, ועל דור שלישי